

Yılmaz, Ayla 1978 "Türk Halkbilimi" (Sedat Veyis Örnek'le Söyleşi) *İş dergisi*, Şubat, Sayı 138, 12-13.

Sedat Veyis Örnek

TÜRK HALKBİLİMİ

Röportaj : Aylâ YILMAZ
Kültür ve Sanat Müşavirliği

Halkbilimi (folklor), kimimize sözcük olarak yabancı ama aslında hepimizin, hergün içinde yaşadığı bir bilim dalı. Sevgili Okurlar!

Bazı konuları görürüz, yaşarız ama nedir, nasıl oluşmuştur, bilemeyiz. İşte bunlardan biri de halkbilimdir. Düğünümüzden derneğimize, acılı günlerimizden eğlencelerimize değin, tüm törenlerimiz bir "Halkbilimi" konusu değil de nedir?

İlgi duyacağımıza inandığımız bu konu için, kısa bir süre önce Kültür Yayınlarımız arasında yayınlanan "Türk Halkbilimi" adlı yapıtın yazarı Sayın Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek'le konuştuk...

Beypazarı'nda pazar yerinden görünüş.

Bankamız Kültür Yayınları arasında yayımlanan "Türk Halkbilimi" adlı bir yapıtınız var. Önce bize "Halkbilim" ya da "Folklor" un bilimsel açıdan ne olduğunu kısaca özetler misiniz?

Halkbilim bir ulusun, bir bölgenin ya da bir yöre halkının, halka ilişkin kültürel ürünlerini, yaratılarını, becerilerini, bilgilerini, törelerini, beğenilerini, dünya görüşünü vb. kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflayan, çözümleyen ve son aşamada da bunları bir bileşime kavuşturmayı amaçlayan bilim dalıdır. "Folklor" ise; halkbilimle eş anlamlı bir terimdir, dilimize de yabancı dilden geçmiştir. Bugün ülkemizde "folklor" terimi bilimsel anlamından sapıtılarak kullanılmaktadır. "Folklor" denince çoğu zaman halk oyunları, türküler, bilmeceleler ya da masallar anlaşılmaktadır. Oysa bu saydıklarım "folklor" un araştırma ve inceleme alanına giren konulardan sadece birkaçıdır. İşte bu yanlış anlaşılmayı önlemek için ben "halkbilim" terimini kullanıyorum.

Halkbilim ve budunbilim (etnoloji) gibi bilim dallarına yönelmenizdeki kişisel yaşantınızın etkisi oldu mu?

Ben Orta Anadolu'daki bir ilçede doğdum. Çocukluğum bu ilçede, orta öğrenimim bu ilçenin bağlı olduğu kentte geçti. Buralarda gelenekler etkin, insan ilişkileri daha içtendi. Çevrem, yerel yaşama biçimlerini; çarpıcı örnekleriyle dışa vuran bir çevreydi. Belki bunun rolü olabilir.

Kentleşmenin ve sanayileşmenin geleneksel değerlerimiz üstündeki etkisi nedir Sayın Örnek?

Ülkemiz bugün bir sanayileşme çalkantısının içindedir. Bu çalkantı, bu değişim sonucu birtakım değerler, töreler de değişmektedir. Sanayi öncesinin teknikleri, araçları ister istemez değişime uğramaktadır. Örneğin, traktörün, motorlu araçların Anadolu'nun çeşitli bölgelerine gir-

Örnek
OZIN XI 100

Sedat Veyis Örnek Zara'da doğmuştur (1927). Sivas Lise'sini (1949), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini (1953) bitirmiştir. Askerlik görevinden sonra Almanya'ya gitmiş, Tübingen Üniversitesinde dinler tarihi ve etnoloji alanında doktora yapmıştır (1960). Dönüşünde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde etnoloji asistanı (1961), doçenti (1966), profesörü (1971) olmuştur. Bugün de aynı fakültede öğretim üyeliği görevini sürdürmekte, ayrıca Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde halkbilim dersleri vermektedir. Viyana (1963), Bonn (1969), Marburg ve Göttingen (1974) Üniversiteleri ile araştırma enstitülerinde alanıyla ilgili çalışmalar yapmış olan Sedat Veyis Örnek'in başlıca yapıtları şunlardır: *Sivas ve Çevresinde Hayatın Cesitli Sahhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki* (1966), *Etnoloji Sözlüğü* (1971), *İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Etsane* (1971), *Anadolu Folklorunda Ölüm* (1971), *Budunbilim Terimleri Sözlüğü* (1973).

mesiyle geleneksel tarım araçları ortadan kalkmaktadır. Böylece bu araçlarla, ürün ekme ve ürün almayla ilgili kimi töreler, adetler ve törenler de yavaş yavaş etkinliğini yitirmektedir. Bu türden töre ve törenleri yaşatamamak bile, hiç değilse oldukları gibi saptayarak gelecek kuşaklara aktarmak gerekir. Özellikle maddi kültür alanındaki kayboluş hızı, dikkati çeken bir çizgiye erişmiştir.

Kültürümüz salt kendine özgü müdür? Yoksa bazı kültürlerden etkilenmiş midir?

Kültür belli başlı kaynaklardan beslenmekle beraber, birtakım aşamalardan ve basamaklardan geçerek oluşur; değişmelere uğrar; başka bir söyleyişle etkilemeye ve etkilenmeye açıktır. Elbet ki Türk kültürü diye nitelediğimiz kültür tarih boyunca başka kültürleri etkilediği gibi onlardan da etkilenmiştir. Bugün üstünde yaşadığımız coğrafya başka kültürlerle, başka uygarlıklara da beşiklik etmiştir bir zamanlar. Bunların kalıntıları, mirasları kültürümüzle kaynaşmıştır. Asya çıkışlı olmamız, Asya kökenli birtakım yaşama biçimlerini korumayı gerekli kılmış;

Anayla çocuğu.

İki köylü kızının bayram giysilerinin görünüşü.

Osmanlı İmparatorluğunun bir zamanlar geniş bir alana yayılmış olması yabancı kültürlerle bir etkileşimi doğurmuştur. Ayrıca din etmeni de önemlidir. Türklerin İslamî inançlarıyla dinsel kökenli birtakım kültürel kurumları ve öğelerin de kültürümüze girdiğini biliyoruz. Bütün bunlar birbirleriyle kaynaşarak bugünkü kültürümüzün oluşmasında önemli rol oynamışlardır.

Sayın Örnek, Halkbilimini daha yaygın bir hale getirmek için neler yapılabilir? Şimdiye değin bu alanda yapılanlar yeterli midir?

Bu konuda birden çok önlem ve girişim düşünülebilir. İlkini, daha önce de belirttiğim gibi özellikle maddi kültür ürünlerinin hızla yok olduklarını gözönünde bulundurarak bunları yaratıldıkları geleneksel ortamdaki biçimleriyle saklamak ve korumak, yani bir tür müzecilik. İkincisi, orta öğretim ders programlarına halkbilim dersini koymak. Üçüncü olarak genç kuşaklara kendi öz değerlerine sahip olmaları, koruma ve yaşatma bilincini aşılama. En önemlisi ise devletin bu işte öncülük yapması ve geniş kapsamlı halkbilim derlemelerini maddi ve manevi bakımdan desteklemesidir. Bu konuda zaman zaman görülen kişisel ya da derneksele çabalar yetersiz kalmaktadır. Bir başka noktada, "folklor" un, yani halkbilimin birkaç konuyla sınırlan-

(Devamı 32. sayfada)

(Baştarafı 13. sayfada)

dırılan yanlışlığını düzeltmektir. Bu da daha çok bu alanda çalışanlara düşen bir görevdir.

"Türk Halkbilim" adlı yapıtınızı hazırlarken Türkiye'nin birçok yerini dolaştığınız anlaşılıyor. Araştırmalarınızı yaparken ilginç bir anınız oldu mu?

Şu anda ilginç bir anı gelmiyor aklıma... Ancak bir noktayı belirtmek istiyorum. Biz Türk Halkbilimcileri başta ülkelerdeki meslekdaşlarımıza bakarak daha şanslı sayılırız. Çünkü bizim insanlarımızın belirgin özelliklerinden birisi de aşırı konukseverliğidir. Araştırma ve inceleme yaptığımız yöre insanının güvenini kazanmışsanız, onlarla bir ölçüde kaynaşabilmişseniz, kapıların açılması her zaman olanaklıdır.

Hazırladığınız bu yapıtın okuyucu için yeterli ya da boyurucu olduğu kanısında mısınız?

Hiçbir kitap tam anlamıyla yeterli değildir. Onun

MARUZATIMIZ

içindedir ki bir yapıtın ikinci, üçüncü baskılarında yeni şeyler eklenir, düzeltmeler yapılır. Benim bu yapıtı hazırlamaktaki amacım ülkemizde yanlış anlaşılan ve bilinen "folklor" dan ne anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktı. Sanırım bu amacımı da bir ölçüye kadar gerçekleştirebildim. Bunun dışında halkbilim araştırma tekniklerini, kaynaklarını, yayınlarını vb. teker teker işleyerek yapıtı bir kılavuz, bir el kitabı niteliği kazandırmaya özen gösterdim. Halkbilim kapsamına giren araştırma alanlarından birini, geçiş dönemlerini, örnek konu olarak seçip, ülkemize özgü yaygın ve tipik özellikleriyle sergilemeye ve açıklamaya çalıştım. Bir de, yurdumuzun çeşitli yörelerinde çektiğim çok sayıda renkli ve siyah - beyaz fotoğraflarla konuyu görsel açıdan belgelemeyi ve zenginleştirmeyi denedim.

Elbet ki, halkbilimin içerdiği bütün konuları tek bir yapıtta enine boyuna işlemek tek kişinin üstesinden geleceği bir iş değildir. Böyle bir yapıt, ancak her konunun uzmanının bir araya gelmesiyle oluşacak bir ekip çalışması sonucu gerçekleştirilebilir.

BU BEĞLARI

(Baştarafı 15. sayfada)

Çup, büyüdüğü kenti soktular. Cebine onbin lirayı. Çevre tanıdık. İş tutar, tutunur, düşündüler.

Geldi. Küçük bir otele yerleşti. Bir dükkân buldu. Yalıda. Yapacağı işe yabancı değildi... Hurdacılık. Yalnız teneke satılacaktı. Doluydu bu yalılar. Çöp artıkları. Deniz getirdikleri. En çok tenekeydi. Kimse de almıyordu. Pres yapacak makine lâzımdı. Sıkıştırılmış tenekeyi alıyordu, fabrikalar. Bir çekiç aldı. Kendi ezecekti, teneke-leri...

Gençler, çok sevdi İbo'yu. Ne kolay gırgır geçiliyordu. Hele belediye başkan adayının konuştuğu akşamı, unutamazlardı: Kahve tıklım tıklımdı. İbo, köşe masada. Gözleri yarı aralık. Uyuyor muydu, dinliyor muydu? Gene anlamamıştı, anlaşılın. Aday, birbuçuk saat konuştu. Döndü dolaştı, sözü bokludereye getirdi. Mahallenin eski ve önemli sorunu. "Kapatacağız. Üstüne çocuk bahçesi yapacağız. Pisliktir. Hastalıktır." Nihayet konuşmasını bitirdi. Dinleyenlerden söz isteyen var mı, diye sordu. Herkes birbirine bakıyordu. Elini kaldırdı. Ne söyleyecekti acaba, İbo?

— Beyefendi bir maruzatımız var. Şu derelerin üstünü bir kapatsak.

Ne güzel eziyordu, tenekeleri. Küçücük konserve kutularını, pas tutmuş sobaları. Boyuna çekiç sallıyordu. Olacak iş miydi, böyle? Koca bir gülleyi, su borusuna kaynattırıp, İbo'ya getirdiler:

— Etme İbo, harap oluyorsun. Şununla ez bari. Hem çok ezersin, çabuk ezersin. Bu işe can mı dayanır?

Bir türlü bırakmadı çekici:

— Osman abi be, onunla güzel olmaz. Bak şu kutuya ne güzel ezdim.

— Ulan oğlum, ne işin var güzelliklen? Al şunu eline. Bir indirmede on kilo ez. Az yorul. Nedir o, acı acına, sabah - akşam çekiç sallıyorsun.

Eski hurdacı Tahsin girdi söze:

— Nuh diyor peygamber demiyor. Bildiğini okuyor. Esrara vura vura çürüdü beyni. Anlattık kaç kez: İflas edeceksin. Günde en çok elli kilo ezersin. Hesabı basit. Yirmi kuruşa alıyorsun. Bir liraya satacaksın. Kırk lira kâr. Yer misin? Dükkânın kirasını mı verirsin? Otele borcunu mu ödersin?

İbo'ya dönerek:

— Bari beş kuruş de şu merete. Nasılsa kimse almıyor, senden başka.

Çekici bıraktı İbo. Kazığının koluyla yüzünü sildi. Yanındaki testiye ağzına dayadı. Hararetle içti.

— Olur mu be, Tahsin kardeş, dedi. Şu fakir fukara çocukların hakkı yenir mi hiç?

Parası bitiyordu. Çocuklar için kolayını bulmuşlardı. Dükkânın önündeki ezilmemiş tenekeleri, gece çalıp, gündüz gene İbo'ya satıyorlardı. Dedilerse de inanmadı. Eriyordu. Avurtları çökmüştü. O'da mı umutsuzlanmıştı yoksa? Dükkânın kirası... Otelin borcu... Günde bir öğün yiyordu. Bir ekmek, bir avuç zeytin. Özellikle üstüne iki şişe madensuyu. Bu gıdayla geç vakitlere kadar çekiç sallanırmı? Tükeniyordu İbo...

Ve artık son akşamı. Gelirken giydiği yeni elbisesi üzerinde. Kravat takmış... Herkesi öptü tek tek... Dolu dolu gözleri...

— Arkadaşlar gidiyorum. Hakkınızı helâl edin.

Nerde dalga geçenler? Hüzün... sessizlik... İbo'nun ayak sesleri... Kahveci Sabri'nin kulağına:

— Abi otele dört yüz lira, dükkâna da bir aylık borcum var. İstanbul'dan yollarım. Sende varsa... elli lira... yoldur... ne olur... ne olmaz.

Dükkânın önünde yığılı tenekeleri denize döktüler. İçerde hiçbir şey bulamadılar, gugulundan başka... Ezilmiş tenekelerin üzerinde ne tuhaf duruyordu, öyle...